

ÓZBEKISTANDA ISBILERMENLIK ISKERLIGIN TÁRTIPKE SALIWDIŃ HUQUQIY TIYKARLARI

Erejepova Ulmeken Duysenovna

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

70420115 – “Huqıq hám biznes” qánigeligi 2-kurs magistrantı

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7752430>

ARTICLE INFO

Received: 09th March 2023

Accepted: 19th March 2023

Online: 20th March 2023

KEY WORDS

Isbilermenlik, isbilermenlik iskerligi, isbilermenlik huquqınıń subyektlari, fizikalıq shaxslar, yuridikalıq shaxslar.

ABSTRACT

Bul maqalada isbilermenlik, isbilermenlik iskerligi hám isbilermenlik huquqınıń subyektlari, olardıń mánis-mazmunı, házirgi Ózbekstanda isbilermenlik iskerligin tartipe salıwdıń huquqiy tiykarları haqqında sóz etildi.

KIRISIW

Búgingi kúnde jámiyetimiz ómirinde isbilermen, isbilermenlik iskerligi sózlerene tez-tezden dus kelemiz. Xosh, isbilermen, isbilermenlik iskerligi degenimizdiń ózi ne? Isbilermenlik iskerligin qollap-quwatlawdıń, oni rawajlandiriwdıń jańalanıp atırǵan jámiyetimizde áhmiyeti qanday?

Isbilermen sózi francuz tilinen alınǵan bolıp, bul sóz eń dáslep Jak de Bruslon tárepinen 1723-jilda qollanılǵan. Isbilermenlik óziniń mazmunı jaǵınan biraz keń hám kóp ólshemli túsiniq bolǵanlıǵı sebepli oǵan anıq táriyip beriw júda qıyın. Sonlıqtanda arnawli ekonomikalıq, huquqiy ádebiyatlarda bul túsiniqke oǵada kóplegen táriyipler berilgen.

Isbilermenlik - bul bazar imkaniyatlarinan paydalanıp, resurslardı durıs bólistiriw, tártipke salıw ham ornalastırıw arqalı bazar imkaniyatlarinan paydalanıp, táwekel etiwge hám baslamashı bolıwǵa tayyar lider. [8]

Isbilermenlik – bul shaxs yáki topardıń biznes imkaniyatın anıqlap, onı ekspluataciya etiw ushin zárúr bolǵan resurslardı alıw hám sarıplaw processı.[9]

Isbilermenlik – óz táwekelshiligi menen ámelge asırılatuǵın, múlkke iyelik etiw, tovarlardı satıw, jumıslardı orınlaw yaki xızmetler kórsetiwdiń turaqlı ráwishte dáramat alıwǵa qaratılǵan gárezsiz iskerlik túri. [6]

Sonday-aq, milliy huquq sistemamızdada isbilermenlik túsinigine óz aldına toqtalǵan. Máselen, Ózbekstan Respublikasınıń “Isbilermenlik iskerligi erkinliginiń kepilligi haqqında”ǵı Nızamınıń 3-statyasında isbilermenlik iskerligine tómendegishe táriyip berilgen: “Isbilermenlik iskerligi (isbilermenlik) – isbilermenlik iskerligi subyektlari tárepinen nızam hújjetlerine muwapıq ámelge asırılatuǵın, táwekel etip hám óziniń múlklik juwapkershiligi astında dáramat (payda) alıwǵa qaratılǵan baslamalı háreket”. [5]

Búgingi kúnde respublikamızda isbilermenlik iskerligin qollap-quwatlaw, rawajlandırıw boyınsha keń kólemlı reformalar ámelge asırılmaqta. Olardıń huquqiy tiykarları janede

bekkemlenbekte. Prezidentimiz sózi menen aytqanda “aktiv isbilermenlikni rawajlandiruv har dayim itibarimiz orayinda bolip, bul tarawdi qollap-quwatlaw, biznes subyektlarin jedel ham turaqli rawajlandiruv jolindaqi tosiqlardi joq etiw boyinsha zarur ilajlar islenbekte”. [2.2]

ÁDEBIYATLAR ANALIZI HÁM METODLAR

Bul maqalani analizlew processinde sistemaliliq ham obyektivlik metodlarinan keñ paydalanildi. Ózbekstan Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevtiñ miynetleri ham temaqa baylanisli arnawli normativ-huquqiy hujjetler metodologiyaliq derek bolip belgilendi.

TALQILAW HÁM NÁTIYJELER

Hár bir huquq tarmaqi óziniñ subyektlarına iye bolganında, isbilermenlik huquqınında óz subyektlari bar. Puqaraliq huquqında barshe huquq subyektlari shaxslar dep juritiledi ham olar ush toparga ajratiladi:

- **Fizikalıq shaxslar.** Olar Ózbekstan Respublikasınıñ puqaraları, basqa mámlekettiñ puqaraları ham puqaralıq bolmağan shaxslar;
- **Yuridikalıq shaxslar.** Olar payda alıwdı óz iskerliginiñ tiykarǵı maqseti etip alǵan yáki payda alıwdı maqset etip almağan shólkemler esaplanadı. Olar Ózbekstan Respublikası, sırt el yáki aralas (qospa) karxanalar formasında bolıwı múmkin;
- **Mámleket.** Mámleket ayrıqsha subyekt sıpatında tikkeley óziniñ atınan, sonday-aq, onıñ atınan hákimshilik aymaqlıq birlespeler yáki mámleket organları qatnasıwı múmkin. [4]

Ózbekstan Respublikasınıñ 2012-jil 2-may kúni “Isbilermenlik iskerligi erkinliginiñ kepilligi haqqında”ǵı Nızami qabil etildi. Bul nızam 6 bab, 52 statyadan ibarat bolıp, isbilermenlik iskerligin tártipke salıwshi tiykarǵı normativ-huquqiy hujjet esaplanadı. Bul normativ-huquqiy hujjette tómendegi máselelerge ayrıqsha dıqqat qaratiladi:

- isbilermenlik iskerligin ámelge asırıw tiykarları;
- isbilermenlik iskerligi subyektlari huquqlarınıñ kepillikleri;
- isbilermenlik iskerligi subyektlari huquqların qorǵaw;
- isbilermenlik iskerligin mámleket jolı menen qollap-quwatlaw.

Sonday-aq, isbilermenlik huquqınıñ subyektlari ózine tán belgilerge iye bolıp olar tómendegishe:

- mámleket diziminen ótkenligi;
- belgili iskerlik túrleri menen shuǵıllanıwı ushin ruxsatnamaqa (licenziyaqa) iye bolıwı;
- óziniñ mal-múlkine iye bolıwı;
- óz mal-múlkı sheńberinde ğarezsiz juwapkershiligi;
- ózleriniñ buzılǵan huquqların ham nızamlı máplerin sud arqalı qorǵaw imkaniyatına iye ekenligi.

Ózbekstan Respublikasınıñ “Isbilermenlik iskerligi erkinliginiñ kepilligi haqqında”ǵı Nızamınıñ 11-statyasında “isbilermenlik iskerligi subyektlarin mámleket diziminen ótkeriw tiyisli mámleket organi tárepinen nızam hujjetlerde belgilengen tártipte ham waqıtta ámelge asıriladi” dep kórsetilgen.

Nızamda isbilermenlikni qollap-quwatlaw máselesinde ayrıqsha itibar berilgen. Máselen, Nızamınıñ 41-statyası “Mámleket basqarıw organlarınıñ isbilermenlikni qollap-quwatlaw tarawındaqi wákillikleri”ne arnalǵan bolıp olar tómendegishe belgilengen:

- isbilermenlik iskerligi erkinliginiñ kepillikleri haqqındaqi nızam hujjetlerge ámel etiliwi ham isbilermenlik iskerliginiñ rawajlandırılıwı üstinen monitoringdi, ámelde bar bolǵan

mashqalardı úyreniwdi hámde isbilermenliktiń huquqıy kepilliklerin bekkemlewge qaratılǵan normativ hujjetlerdi jetilistiriw boyınsha usınıslar kiritiwdi ámelge asıradı;

- isbilermenlik iskerligi subyektleriniń huquqları hám nızamlı mápleriniń qorǵalıwın támiyinleydi;

- isbilermenlik iskerligi subyektlerine finanslıq, materiallıq-texnikalıq hám xabar resurslarınan erkin paydalanıwda kómeklesedi;

- isbilermenlik iskerligi subyektlerine óz ónimlerin sırtqı hám ishki bazarlarda realizaciya qılıwda kómeklesedi;

- isbilermenlik iskerligi subyektleri ortasında xabar hám túsindiriw jumısların, konsalting, lizing, suǵurta hám basqa túrdegi xızmetler sistemasın rawajlandırıwdı shólkemlestiredi;

- isbilermenlik iskerligi subyektlerine kadrlardı tayarlawda, qayta tayarlawda hám olardıń tájiriybesin asırıwda kómeklesedi;

- isbilermenlikti qollap quwatlawǵa qaratılǵan basqa iskerlikti ámelge asıradı. [5]

Sonǵı jıllarda isbilermenlik subyektlerin mámleket tárepinen qollap-quwatlawǵa úlken itibar qaratılmaqta. Xalqtıń isbilermenlik tarawına qızıǵıwshılıǵın asırıw, isbilermenlikti rawajlandırıw boyınsha alıp barılıp atırǵan keń kólemlı reformalar basqıshpa-basqısh ámelge asırılmaqta. Bul boyınsha Ózbekstan Respublikası prezidentiniń 2022-jil 9-iyun kúni “Isbilermenlik iskerligin qollap-quwatlaw mámleket fondı iskerligin jánede jetilistiriwge baylanisli qosımsha is-ilajlar haqqında”ǵı pármanı qabıl etildi. [3]

Bárshemizge belgili, búgingi kúnde Jańa Ózbekstan modernizaciyalasqan ekonomikaǵa súyenedi. Bunday ekonomikanı qalıplestiriw ushın eń dáslep ondaǵı mámleket qatnasın kemeytiw, jeke múlk huquqların qorǵaw hám onıń rólin kúsheytiw, kishi biznes hám jeke isbilermenliktiń rawajlanıwın xoshametlewge qaratılǵan institucional hám quramlıq reformalardı izbe-iz sistemalı tárizde dawam etiw zárúr.

Sol sebeplide Ózbekstan Prezidenti Shavkat Mirziyoyevtiń jańa Ózbekstannıń rawajlanıw strategiyasında isbilermenlik ushın zárúr shart-sharayatlardı jaratıw máselesi birlemshi wazıypa etip belgilengen hám bul máseleге ayrıqsha dıqqat qaratılǵan.

JUWMAQ

Búgingi kúnde mámleketimizde isbilermenlikti rawajlandırıw hám biznes júritiw ushın qolaylı shárt-sharayatlardı jánede jaqsılaw, isbilermenlikti rawajlandırıwǵa baylanisli reformalardı basqıshpa-basqısh dawam ettiriw, bul boyınsha jańa nızam joybarın jaratıw aktual másele bolıp esaplanadı.

Usı máselelerden kelip shıǵıp, mámleketimizde isbilermenlikti qollap-quwatlaw mexanizmlerin keńeytiw maqsetinde tómendegi is-ilajlardı ámelge asırılıw názerde tutılǵan.

- búgingi kúnde isbilermenlik tarawın tártipke salıwshi kóplegen nızam-hújjetlerdiń bar ekenligin esapqa alıp hámde dáwir talaplarınan kelip shıǵıp isbilermenlik tarawındaǵı nızamlardı jánede jetilistiriw maqsetinde birden-bir **“Isbilermenlik Kodeksin”** islep shıǵıw;

- **“Hár bir shańaraq isbilermen”** ideyasın basqıshpa-basqısh ómirge inam etiw, jámiyette aktiv isbilermenlik mádeniyatın qalıplestiriw, mektepten baslap joqarı oqıw orınlarında da isbilermenlik haqqındaǵı sabaqlardı ótiw, dógereklerdi qalıplestiriw, sol qatari, **“Isbilermenler akademiyasın”**, tarawǵa qızıǵatuǵın jaslar ushın konsalting orayların shólkemlestiriw;

Aymaqlarda isbilermenlikni rawajlanuvina xizmet etiwshi infrastrukturalar di har tarepleme rawajlandiruv, keleshekkegi rawajlanuv strategiyalarin belgilew, usi maqsette optimal basqaruw qararlarin qabil etiw. [1.141]

References:

1. Sh.Mirziyoyev. "Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi". Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 416 bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Xalq so'zi. – 2017. – 23 dekabr. - №258(6952). – b. 2.
3. "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. 09.06.2022 yildagi PF-150-san.
4. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, 2-bo'lim. // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari miliy bazasi: <http://www.lex.uz>
5. "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. 02.05.2012 yildagi O'RQ-328-son.
6. "Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая)" от 30.11.1994 N 51-ФЗ.
7. Q,Kdirbayev "Qadriyatlar tizimi tushunchasi: Yangi Qadriyatlar tizimi shakllanishining asosiy omillari". Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture» jurnali. 2022 yil 6-soni. 14-bet.
8. Drucker, Peter F. (1985). Innovation and Entrepreneurship.attributes the coining and defining of "entrepreneur" to Jean-Baptiste Say in his A Treatise on Political Economy; (1834)
9. Deakins, D.; Freel, M. S. (2009). "Entrepreneurial activity, the economy and the importance of small firms". Entrepreneurship and small firms. McGraw-Hill Education. ISBN 978-0-07-712162-4